

IGRANA SERIJA ZA DJECU U STVARALAŠTVU OBRADA GLUŠČEVIĆA (1913.-1980.)

Tolj, Anita

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:855309>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

**IGRANA SERIJA ZA DJECU
U STVARALAŠTVU OBRADA GLUŠČEVIĆA (1913. – 1980.)**

ZAVRŠNI RAD

ANITA TOLJ

Split, rujan 2022.

Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Kolegij: Inojezični hrvatski

**IGRANA SERIJA ZA DJECU
U STVARALAŠTVU OBRADA GLUŠČEVIĆA (1913. – 1980.)**

ZAVRŠNI RAD

Pristupnica:

Anita Tolj

Mentor:

dr. sc. Josip Lasić

Split, rujan 2022.

Sadržaj:

1. Umjesto uvoda: „rođenje“ televizije (1956) i stvaranje dramskoga programa	1
1.1. Nakon radija stiže <i>medij svih medija</i> – televizija	1
1.2. Kratak pregled razvoja televizijskih programa za djecu.....	2
2. Televizijski program(i) namijenjeni dječjem uzrastu – razvoj i značaj	3
2.1. Igrani filmovi s djecom i o djeci od kraja pedesetih do početka sedamdesetih	3
2.2. Igrana serija za djecu: od <i>Stoljetne eskadre</i> (1961) do <i>Jelenka</i> (1981).....	5
3. Gluščevićeve serije stavljene u triangulacijski sociolingvistički koncept.....	7
3.1. Kratak opis korištenoga korpusa za analizu.....	7
3.2. Triangulacijska analiza Gluščevićevih serija	8
4. Zaključak.....	10
5. Literatura	12
Dodatak: Popis autorskih radova Obrada Gluščevića (prema žanrovskoj podjeli):.....	14
Izjava I	15
Izjava II	16

Igrana serija za djecu u stvaralaštvu Obrada Gluščevića (1913. – 1980.)

Sažetak:

Hrvatski redatelj i scenarist Obrad Gluščević (1913 – 1980) rodio se u Metkoviću. Četiri desetljeća prošlo je od njegove smrti, a njegova ostavština i značaj za razvoj niza televizijskih formata na hrvatskome jeziku danas traži temeljit opis i vrednovanje. U hrvatskome se (tada jugoslavenskome) javnome prostoru Gluščević pojavljuje u drugoj polovici šezdesetih godina prošloga stoljeća kroz: (1) dokumentarni filmski diskurs (*Ljudi s Neretve*, 1966) i (2) TV komedije izražena mediteranskoga senzibiliteta (*Lito vilovito*, 1964; *Čovik od svita*, 1965 i *Goli čovik*, 1968). Status jednoga od najvećih redatelja i scenarista dobit će za format televizijske igrane serije za djecu. Naime, početkom sedamdesetih prošloga stoljeća nastaju njegovi najpoznatiji filmski i TV uratci: film *Vuk samotnjak* (1972), serija *Kapetan Mikula Mali* (1974) i njegov možda najpoznatiji uradak – TV serija za djecu *Jelenko* (1980). U radu će se predstaviti Gluščevićovo stvaralaštvo kroz razvojni koncept televizijskoga formata igrane serije za djecu, a kao vrijedan doprinos kulturnoj i jezičnoj baštini hrvatskoga naroda u ne baš povoljnim društveno-političkim vremenima, onima od sredine šezdesetih do početka osamdesetih prošloga stoljeća.

Cljučne riječi: Obrad Gluščević, televizija, televizijski i filmski formati, igrana serija za djecu, jezična baština, kulturna baština.

Feature series for children in the Work od Obrad Gluščević (1913 – 1980)

Abstract:

Croatian director and screenwriter Obrad Gluščević (1913 – 1980) was born in Metković. Four decades have passed since his death, and his legacy and significance, for the development of a number of television formats in the Croatian language, require a thorough description and evaluation. Gluščević appeared in the Croatian (then Yugoslav) public space in the second half of the 1960s through: (1) documentary film discourse (*Ljudi s Neretve*, 1966) and (2) TV comedies with a pronounced Mediterranean sensibility (*Lito vilovito*, 1964; *Čovik od svita*, 1965 i *Goli čovik*, 1968). Gluščević received the status of one of the greatest directors and screenwriters for the format of a feature series for children. Namely, at the beginning of the seventies of the last century, his most famous film and TV works were created: the film *Vuk samotnjak* (1972), the series *Kapetan Mikula Mali* (1974) and perhaps his most famous work - the TV series for children *Jelenko* (1980). This paper will present Gluščević's work through the development concept of the television format of the drama series for children as a valuable contribution to the cultural and linguistic heritage of the Croatian people in not very favorable socio-political times, those from the mid-1960s to the beginning of the 1980s.

Key words: Obrad Gluščević, television, television and film formats, drama series for children, linguistic heritage, cultural heritage.

1. Umjesto uvoda: „rođenje“ televizije (1956) i stvaranje dramskoga programa

Završetak će Drugoga svjetskoga rata, unatoč svim nedaćama koje će uslijediti u poratnim godinama, obilježiti pokretanje novih radijskih postaja. Pred sam završetak rata, početkom 1945. godine, počinje emitiranje radijskoga programa u novopokrenutim radijskim postajama u Dubrovniku, Osijeku, Splitu, Varaždinu i Koprivnici, a od svibnja dotadašnji Hrvatski krugoval mijenja ime u Radio Zagreb. Od toga vremena hrvatsko društvo ulazi i prihvaća nove medijske vrste – radio će i nedugo za njim televizija postati neodvojiv dio svakodnevnice.

1.1. Nakon radija stiže *medij svih medija* – televizija

Dostupnost radijskoga signala osigurat će uvjete za širenje novih medija – najprije radija, a desetak godina kasnije i televizije. Prve će godine poslijeratnoga radija obilježiti, uz redovite vijesti i dnevnik, javljanja reportera s terena i vijesti o sabirnim akcijama, aktivnostima stanovništva u izgradnji i obnovi. U to je vrijeme neznatan broj osmišljenih programskih sadržaja.¹ Preseljenjem Radija Zagreb 1951. godine najprije u Jurišićevu 4, zatim u Šubićevu 20 stvoreni su uvjeti za širenje programskih sadržaja. Od tada se može pratiti razvoj radijskih i malo kasnije televizijskih formata (emisija) različitih sadržaja i tema koji će nastajati u razdoblju od prve polovice 50-ih godina prošloga stoljeća. Dalje se u radu neće detaljno analizirati pojedini segment u razvoju radija jer je fokus usmjeren na promatranje vremena od pojavljivanja televizije 1956. godine i unutar nje dramskoga programa. Taj će dramski program biti osnova na temelju koje će se u kasnijim razdobljima razviti ono što je središte promatranja u ovome radu – igrane televizijske serije namijenjene djeci i mladima.

Od pedesetih se godina prošloga stoljeća može pratiti kontinuiran razvoj medija radija i televizije na hrvatskome prostoru. Ta će dva medija obilježiti odrastanje poslijeratnih generacija u tadašnjoj zajedničkoj jugoslavenskoj državnoj tvoreni i dalje se u radu promatra i analizira manji dio bogatoga naslijeđa radija i televizije. Središte je promatranja dramski (igrani) televizijski program nastao na hrvatskome jeziku. Ukratko se promatra njegov postanak i razvoj, strani utjecaji na razvijanju programskih sadržaja te formati koji su izrastali iz dramskoga televizijskoga programa. Vrijeme u kojemu se promatra televizijski dramski program u radu je od sredine 50-ih do početka 80-ih godina prošloga stoljeća.

¹ Drugo izdanje *Leksikona radija i televizije* u poglavlju *Važniji datumi Radiotelevizije Zagreb i Hrvatske radiotelevizije* donosi iscrpnu kronologiju postanka i prvih godina razvoja najprije radija, a nakon toga i televizije na hrvatskome prostoru (v. 2016: 635 – 640).

1.2. Kratak pregled razvoja televizijskih programa za djecu

Poznato je iz ranijih istraživanja (v. Vončina 2011) kako su na razvoj programskih sadržaja televizije na hrvatskome jeziku² utjecali i, uz film i filmsku industriju (v. Škrabalo 1984), veliki televizijski magnati susjednih država Italije (RAI) i Austrije (ORF) i posebno snažan utjecaj poznatoga engleskoga (*broadcast*) TV-servisa BBC-a. Naime, engleski je BBC još 1937. godine „naciljao“ (od eng. *targeted*) kao masovnu publiku djecu osnovnoškolske dobi i već od prvoga prikazivanja programa *For the Children*³ preuzima leadersku poziciju na europskome prostoru u kreiranju televizijskih sadržaja i formi namijenjenih dječjem uzrastu u vremenima koja će uslijediti (usp. Hassler 2005: 11 – 16).

Kreiranje programa engleskoga BBC-a sa sadržajima namijenjenima djeci dobro je opisao engleski novinar Scott Huges. U članku je objavljenome u dnevnik *Independent* u lipnju 1996. godine opisao kronologiju razvoja formatā televizijskoga programa za djecu na engleskome BBC-u. Promatra taj razvoj u vremenu od završetka 2. svjetskoga rata, kada se od lipnja 1946. godine ustaljuje televizijski program za djecu *Children's Hour*, pa do godine 1981. kada se pojavljuje i danas prepoznatljiv lik poštarica Pata (eng. Postman Pat) (prema Vahimagl 1994: 22). Usporedi li se engleski razvoj televizijskoga programa za djecu, prema dostupnome Hugesovu opisu iz 1996. godine, s razvojem iste forme na hrvatskome prostoru jasno je odmah da je engleska televizija puno prije shvatila važnost kreiranja sadržaja za djecu i mlade. Domaći će televizijski program u Hrvatskoj početi tek u svibnju 1956. godine emitiranjem signala i slike iz Tomislavova doma na Sljemenu. Televizijski programi za djecu pojavljuju se nakon toga i njihov se razvoj na hrvatskome jeziku može pratiti od 1962. godine stavljanjem u pogon moderno opremljenoga televizijskoga studija u zagrebačkoj Šubićevoj ulici. Televizija polako zamjenjuje medij radija i nameće se u javnome prostoru kao medij svih medija. Od kraja šezdesetih i početka sedamdesetih prošloga stoljeća stvara se do danas slabo i nedostatno istražen dramski program prema producerskoj formuli „za gledatelje od 7 do 77“ (v. Vončina 2011: 524). Od toga se vremena dalje u radu promatra stvaralaštvo televizijskoga autora Obrada Gluščevića i to s posebnim naglaskom na format igrane serije za djecu.

² Promatrani radijski i televizijski sadržaj, kasnije i snimljene igrane serije, nastali su u jugoslavenskome prostoru. Međutim, jezik promatranih sadržaja je hrvatski bez većih utjecaja drugih jezika iz zajedničke države i stoga se dalje u radu neće problematizirati ime jezika. On se promatra u televizijskim formatima kao dio čuvene hrvatske kulturne baštine iz vremena zajedničke jugoslavenske države.

³ Program je premijerno prikazan 13. 3. 1937. godine, devetnaest godina prije „rođenja“ televizije u Hrvatskoj (v. <<https://www.bbc.com/historyofthebbc/anniversaries/june/for-the-children/>>, 28.8.22.).

2. Televizijski program(i) namijenjeni dječjem uzrastu – razvoj i značaj

Odrastanje naraštaja hrvatske djece rođene pedesetih i početkom šezdesetih godina obilježit će prodor televizije kao medija koji će zamijeniti sve dotadašnje izvore primanja, usvajanja i stalnoga razvoja novih kulturnih obrazaca i estetskih vrijednosti. Najprije će kazalište, zatim pojava filma i kino-kulture dovest do novih znanja i iskustava (v. Škrabalo 1984). Uskoro se događa tzv. kinofikacija društva (usp. Kalčić 2016; Barčot 2018) u koju su uključeni svi građani, kako Vončina (2011) navodi, od 7 do 77 godina. Međutim, tek će pojava televizije dovesti do velikih promjena. Knjigu će ubrzo zamijeniti televizija koja od početka šezdesetih godina prošloga stoljeća ulazi u redoviti školski program. Priručnik *Radio i televizija u školi* u suizdavaštvu tadašnjih ustanova Radio-televizije Zagreb i Zavoda za unapređenje školstva NR Hrvatske tiskan je dvaput godišnje i u njemu su bili upisani svi programski sadržaji s radijskim i televizijskim emisijama snimljenima za korištenje u redovitome školskome programu.⁴ Kako u školi, televizija tako uzima zamah i u svakodnevici i postaje glavni izvor zabave. Dječji filmovi i filmovi za djecu, dokumentarni program, izravni prijenosi, igrani serijali postaju neraskidivi dio odrastanja i izvori stjecanja brojnih znanja i iskustava.

2.1. Igrani filmovi s djecom i o djeci od kraja pedesetih do početka sedamdesetih

Hrvatski filmski leksikon donosi podatke o pojavi dječje kinematografije u Hrvatskoj te navodi da će (...) prije pojavljivanja televizijskih formata namijenjenih djeci hrvatsku (će) kinematografiju obilježiti stvaranje igranih filmova u kojima su djeca glavni nositelji radnje ili u kojima djeca imaju glavne uloge (...). Bili su to filmovi nastali u zajedničkoj koprodukciji jugoslavenskih filmskih poduzeća toga vremena i bili su najčešće snimani prema književnim predlošcima (usp. Brlenić Vujić 2008). Danas bi se ti filmovi mogli svrstati u

⁴ Zahvaljujemo na ovome mjestu Sveučilišnoj knjižnici u Splitu na mogućnosti pristupanja i pregledavanja priručnika *Radio i televizija u školi* (1960 – 1967). Priručnik je izlazio dvaput godišnje, glavni urednik kroz sve godine bio je Hrvoje Juračić, a urednički savjet mijenjao se iz broja u broj. Brojna su poznata imena toga vremena sudjelovala svojim priložima u kreiranju priručnika koji se danas može smatrati osnovom za promatranje utjecaja radija i televizije na odrastanje naraštaja školaraca toga vremena. Uz Juračića, navodimo samo neka od imena koja su pomagala u kreiranju sadržaja: Branko Hećimović, Dora Brajević, Dragutin Rosandić, Eduard Hercigonja, Zvonimir Golob, Grigor Vitez, Hrvoje Matković, Ivan Dončević, Ivan Šibl, Ivo Frangeš, Josip Silić, Jože Pogačnik, Jure Kaštelan, Ljudevit Jonke, Milan Prelog, Milivoj Solar, Mirko Brazda, Mladen Kuzmanović, Neda Bendelja, Nikola Miličević, Palma Katalinić, Radovan Ivančević, Ratko Zvrko, Sonja Bašić, Stjepko Težak, Tomislav Raukar, Tvrtko Čubelić, Vladimir Ivir, Zvonimir Furtinger, Zvonko Letica i dr.

preteče kasnije snimljenih igranih serija za djecu. Najpoznatiji i najgledaniji filmovi za djecu i o djeci promatranoga vremenskoga razdoblja bili su:

- (1) *Jurnjava s motorom* (1959), igrani crno-bijeli film redatelja Branka Majera (1914 – 1989) po motivima humoristične priče odnosno prema scenariju Slavka Kolara (1891 – 1963) o dječaku sa sela koji dođe u grad, sjedne na motocikl koji se nenadano upali i krene, a on ga ne zna zaustaviti
- (2) *Piko* (1959), srednjemetražni film redatelja i scenarista Srećka Weyganda (1926 – 2014), prikazan na venecijanskoj Mostri
- (3) *Sinji galeb* (1953), redatelja Branka Bauera (1921 – 2002) snimljen je prema motivima romana napisanoga 1936. godine slovenskoga pisca Tone Seliškara (1900 – 1969) o skupini dječaka koja pokušavaju brodom Sinji galeb uloviti ribu kako bi otplatili dugove oca jednoga od njih pa se upletu u krijumčarsku mrežu
- (4) *Družba Pere Kvržice* (1970), film u režiji Vladimira Tadeja (1925 – 2017) po scenariju utemeljenome na romanu Mate Lovraka (1899 – 1974) o skupini djece koja prije Drugoga svjetskoga rata potajno uređuju stari mlin
- (5) *Vuk samotnjak* (1972), igrani film za djecu scenariste i redatelja Obrada Gluščevića (1913 – 1980) o prijateljstvu dječaka i njemačkog vojnog psa, napuštenoga i ostavljenoga negdje u Lici u Drugome svjetskome ratu
- (6) *Kapetan Mikula mali*, igrani film za djecu redatelja i scenariste Obrada Gluščevića snimljen 1974. godine. Inspiriran je stvarnim događajima iz Narodnooslobodilačke borbe kada mladi Frane Tomaš 1943. i 1944. godine, zajedno s ocem, malim brodićem prevozi na sigurno brojne ranjenike, partizane i izbjeglice.

Izdvajaju se Branko Bauer i Obrad Gluščević i s odmakom od nekoliko desetljeća može ih smatrati rodonačelnicima televizijskoga formata igrane serije za djecu – Bauera s filmovima po književnome predlošku, a Gluščevića po pretvaranju filma u seriju. Donosi se bogata bio- i filmo-grafija preuzeta iz Hrvatske enciklopedije:

- (1) **Branko Bauer**, filmski i televizijski redatelj i scenarist (Dubrovnik, 1921 – Zagreb, 2002). Studirao na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu. U kinematografiji od 1949. godine, isprva u Jadran filmu vođa snimanja i realizator prilogâ u filmskom žurnalu *Pregled* te redatelj kratkometražnih filmova (*Naša djeca*, s Ivankom Forenbacher, 1950; *San male balerine*, 1954). U dugometražnom igranom filmu debitirao je 1953. filmom *Sinji galeb*, adaptacijom dječjeg romana Tone Seliškara. Tematski i žanrovski vrlo raznovrstan, Bauer je prvi hrvatski redatelj cjelovečernih pustolovnih filmova za djecu. Godine 1955. ostvaruje i pustolovni dječji film *Milioni na otoku* te postaje redatelj najzapaženijih hrvatskih i jugoslavenskih igranih filmova u

drugoj polovici 50-ih i prvoj polovici 60-ih u kojima doseže klasične standarde naracije. Za kanonsko ostvarenje filma *Ne okreći se sine* (1956), s ko-scenaristom Arsenom Diklićem, nagrađen je glavnom nagradom Arena sa zlatnom medaljom za režiju na festivalu igranog filma u Puli. *Ne okreći se sine* melodramski je akcijski filma o Zagrepčaninu koji se, nakon bijega iz koncentracijskoga logora, tajno vraća u grad da bi spasio sina. Nakon toga Bauer se uspješno okušao u melodrami hollywoodskoga tipa (*Samo ljudi*, 1957), neorealističkoj drami (*Tri Ane*, 1959), suvremenoj urbanoj komediji (*Martin u oblacima*, 1961), također smještenoj u Zagreb. Angažiranom se političkom dramom *Licem u lice* (1963) okrenuo modernističkim utjecajima. Filmska mu karijera s prevlašću autorske kinematografije od sredine 60-ih, međutim, zamire te Bauer prelazi na televiziju. Od 1969. je na Televiziji Zagreb režirao dokumentarne emisije i feljtone. Za Televiziju Beograd režirao je 70-ih dvije ratne TV serije: *Zimovanje u Jakobsfeldu* (1975) i *Salaš u Malom Ritu* (1976). Petodijelna TV serija *Boško Buha* (1980) prikazivana je u kinima u kraćoj filmskoj verziji dvije godine ranije (1978). U tome se ciklusu Bauer ponovno okrenuo tematizaciji rata iz dječje perspektive. S filmografijom od četrnaest cjelovečernjih te više kratkometražnih dokumentarnih i namjenskih filmova i TV serija Bauer je je od najplodnijih filmskih autora u povijesti hrvatske kinematografije. Od ostalih se cjelovečernjih filmova ističu: *Prekobrojna* (1962), *Nikoletina Bursać* (1964) prema romanu Branka Čopića, *Doći i ostati* (1965) i *Četvrti suputnik* (1967).

- (2) **Obrad Gluščević**, filmski i TV redatelj, scenarist (Metković, 1913 – Zagreb, 1980). Završio srednju glazbenu školu i započeo studij na zagrebačkoj Muzičkoj akademiji, bio u partizanima od 1944. godine. Od završetka rata glumac je dubrovačkoga kazališta. Godine 1948. debitira kao redatelj filmskom dokumentarnom reportažom *S „Partizankom“ do Buenos Airesa*, a zatim režira druge dokumentarne filmove: *Između dvije prozivke* (1950), *Pod ljetnim suncem* (1961), *Vuk* (1962) i *Ljudi s Neretve* (1966) u duhu Flahertyjeva antropološkoga dokumentarizma. Od 60-ih se posvećuje igranome filmu: *Lito vilovito* (1964), *Čovik od svita* (1965), *Goli čovik* (1968). Svi su filmovi toga ciklusa iz mediteranskoga okoliša. Poseban uspjeh u zemlji i inozemstvu postignuo je dječjim filmovima: *Priča o djevojčici i sapunu* (1962), *Vuk samotnjak* (1972), *Kapetan Mikula Mali* (1974). Poseban je uspjeh je doživjela TV serija od trinaest epizoda *Jelenko* (1980 – 1981). Nagrađivan na festivalima u Veneciji, Cannesu, Oberhausenu i Beogradu uvrštava se u red najvažnijih hrvatskih autora filmskih i televizijskih uradaka za djecu i o djeci.

2.2. Igrana serija za djecu: od *Stoljetne eskadre* (1961) do *Jelenka* (1981)

Bauerovo pretvaranje ranije snimljenoga i prikazanoga filma *Boško Buha* (1978) u kasnije napravljenu petodijelnu televizijsku istoimenu seriju prvim je takvim potezom u dječjemu televizijskome programu. Isto će se dogoditi i s njegovim ranijim filmom iz 1976. godine, a kasnije TV serijom *Salaš u malom ritu*. Snimanje TV serija počelo je petnaestak godina ranije i prva serija snimana u produkciji Radio-televizije Zagreb bila je *Stoljetna eskadra* (1961)

proslavljenog scenariste i redatelja Danijela Marušića (1931 – 2009). Nastaje početkom šezdesetih godina prošloga stoljeća, u vremenu kada se zagrebačka televizija planski okreće na razvoj dramskoga, obrazovnoga i dječjega programa. Pokrenut je tada i snažno se razvija školski program (usp. Leksikon 2016: 182) i dolazi do nagloga razvoja igranoga programa za djecu.

Emitiranje Marušićeve *Stoljetne eskadre* uzima se kao početak igranoga TV programa za djecu i mlade na hrvatskome jezičnome prostoru. Četrnaest polusatnih epizoda⁵ nailazi na pozitivan prijem kod publike pa ubrzo nakon toga uspjeha Marušić snima, sada po knjiškome predlošku, TV serije *Seljačka buna* (1963) i *Čuvaj se senjske ruke* (1964) namijenjene prvenstveno učenicima osnovne škole (usp. Vončina 2011: 234). Uslijedit će zlatno doba televizije u kojemu će važno mjesto imati programi namijenjeni djeci. Proizvode se dramske dramske serije (*Veliki i mali*), lutkarske serije (*Udruženje radoznalih*, *Bistrooki*) i animirane serije (*Lina Lena*). Paralelno se razvijaju zabavno-glazbeni i show programi za djecu (*Dvadeset slavnih*, *Zlatna nit*), plesni i glazbeni programi uživo (*Djeca pjevaju*, *Dječja kajkavska popevka*, *Mali raspjevani Dubrovnik*) te se primjereno dječjem uzrastu prikazuju snimke baletnih predstava i koncerata ozbiljne glazbe, stvara se dokumentarni magazin (*Mali svijet*) i uživo se prenose dječji festivali (*Šibenski dječji festival*). Ulaskom u sedamdesete veliki uspjeh doživljava dramska serija za djecu Milana Grgića (1934 – 1997) *Veliki i mali* emitirana u televizijskoj sezoni 1970 / 1971. Nastala prema radijskoj seriji *Porodica Veselić* iz 1956. svrstava se među prve TV igrane serije namijenjene djeci i odraslima. Jedna je od rijetkih televizijskih serija nastala iz ranije emitirane radijske serije. Tadašnji urednik Programa za djecu Mladen Bjažić (1960 – 1979) s brojnim će suradnicima i planskom uređivačkom politikom televizijski program za djecu na hrvatskome jeziku dovesti u sam vrh tadašnjih europskih produkcija kroz kreativne i kvalitetne sadržaje stvarane za najmlađi naraštaj. A ono što karakterizira sve televizijske sadržaje namijenjene djeci i mladeži jest da su stvarani na hrvatskome jeziku unatoč silnim nastojanjima tadašnje politike za unitarnim jezično-političkim stvaranjem zajedničkoga jezika unutar jugoslavenske države (usp. Bašić 2021: 91). Upravo taj jezični aspekt promatranih televizijskih sadržaja dalje se promatra kroz

⁵ Marušićeva TV serija *Stoljetna eskadra* iz epizode u epizodu prati pustolovine kapetana Radana, njegove odabranice i njegova služe Medika. Radnja se odvija od 12. do 19. stoljeća i vodi gledatelja kroz svjetsku i jadransku pomorsku povijest. Snimana je na različitim lokalitetima tadašnje uzvorske Hrvatske, a prikazivana je izravno pa danas, nažalost, nije sačuvana.

bogatu ostavštinu autora Obrada Gluščevića u dvjema njegovim televizijskim serijama za djecu: najprije seriji *Kapetan Mikula Mali* (1974)⁶ i nakon toga u seriji *Jelenko* (1980 / 1981).

3. Gluščevićeve serije stavljene u triangulacijski sociolingvistički koncept

Gluščević se već početkom sedamdesetih godina, a nakon uspješne filmske i televizijske karijere (v. Dodatak), nametnuo kao, kako ga tadašnja vodeća televizijska kritičarka Mira Boglić⁷ opisuje, „klasik dječjega žanra“. Filmom *Vuk samotnjak* (1972) stvara prepoznatljiv televizijski (i filmski) format u kojemu su nositelji radnje djeca. Uspjeh koji će doživjeti Gluščevićeve serije nije bio slučajan. Naime, najprije poznanstvo, kasnije i brak s autoricom Majom Gluščević (1932 – 2021), stvorit će tijekom sedamdesetih godina autorski dvojac iz čijih će kreativnih ideja izrasti čitav niz likova djece smještenih u format televizijskih serija. Crticu iz stvaralačkoga suživota ovoga kreativnoga para ispričala je Maja Gluščević:⁸

(...) „samozatajno počinjem surađivati s Bućom (suprugom Obradom, op. a.) u pisanju scenarija. Moja se suradnja sastojala od toga da sam bilježila ono što Bućo misli. Realizirali smo naše ideje kroz niz filmova i TV serija poput: srednjemetražne *Priče o djevojčici i sapunu* (1962), dokumentarnih *Vuk* (1962), *Ljudi s Neretve* (1966), *Brđani i donjani* (1969) odnosno igranih *Lito vilovito* (1964), *Čovik od svita* (1965), *Goli čovik* (1968) i kasnije *Kapetan Mikula Mali* (1974). Najviše smo uspjeha imali s ostvarenjima namijenjenima djeci – najprije kroz igrani film *Vuk samotnjak* (1972), pričom o prijateljstvu dječaka Ranka i vučjaka Hunda, gdje sam pomogla Bući pri prekrajanju prvobitnoga scenarija za zamišljenu devetodijelnu TV-seriju u film te sam također odigrala ključnu ulogu u odabiru glumačke postave. Naime, slučajno sam u jednome ličkome selu otkrila buduću filmsku zvijezdu – Slavka Štimca, i, naravno, kasnije serijom *Jelenko* (1980), priči u trinaest nastavaka o skupini djece koja brine za lane kojemu su krivolovci ubili majku. *Jelenko* je jedini televizijski projekt na kojemu sam službeno potpisana kao scenaristica i to je bila posljednja velika suradnja nas dvoje – bračnoga para Gluščević. Bućo je preminuo te iste godine“ (...).

3.1. Kratak opis korištenoga korpusa za analizu

Televizijske serije za djecu *Kapetan Mikula Mali* (1974) (osam epizoda)⁹ i *Jelenko* (1980 / 1981) (trinaest epizoda) danas su reprezentativan korpus za promatranje i analizu hrvatske

⁶ Hrvatski filmski leksikon donosi: „Film *Kapetan Mikula Mali* (1974) opisuje doživljaje starca i skupine djece za vrijeme 2. svjetskoga rata u Dalmaciji. Snimljen kao film kasnije je realiziran kao tv serijal za djecu u osam epizoda.“ (v. <<https://film.lzmk.hr/clanak.aspx?id=565>>, pristup: 11. rujna 2022.)

⁷ Mira Boglić (1925 – 1996), hrvatska filmska kritičarka i publicistkinja, bila je stalna filmska i televizijska kritičarka zagrebačkoga *Vjesnika* (1956 – 1986) i glavna urednica časopisa *Filmska kultura* (1986 – 1990). Objavila knjigu eseja i kritika *Mit i antimit* (1981).

⁸ Usp. <<http://hidk.hr/?p=1458>>, pristup 12. rujna 2022.).

⁹ Usp. <<http://kinotuskanac.hr/movie/kapetan-mikula-mali>> (pristup: 8. rujna 2022.).

jezične ostavštine, skoro pola stoljeća od nastanka promatranih serija. Donose se podatci o serijama kako slijedi:

(1) Kapetan Mikula Mali (1974)

Sadržaj: U malom selu pokraj Biokova okupljaju se izbjeglice. Konvoj brodova plovi prema jedinom oslobođenom otoku Visu. Putem ih zahvaća nevrijeme. Brodiću, koji prevozi glavne junake, pokvari se motor, a jedina šansa da pronađu nove dijelove i poprave motor je na otoku koji su zauzeli Nijemci.

Uloge: Joško Pažanin, Manojlo Cvijanović, Petre Priličko, Tonči Vidan

Scenarij: Obrad Gluščević

Fotografija: Nenad Jovičić, Branko Knez

(2) Jelenko (1980)

igrana TV serija za djecu, prikazana na Televiziji Zagreb 1981. godine u trinaest polusatnih epizoda.

Sadržaj: Dinamična i slikovita radnja, s kriminalističkim elementima, smještena je u gorske predjele, a govori o skupini djece koja spašava lane od lovokradica. Bila je iznimno popularna u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji, a visoku gledanost u reprizama na HTV-u postiže i danas. Filmski producirana i vrhunski režirana serija životnih likova i dijaloga, pripada vrhu hrvatske dječje filmske i TV produkcije. Odrasle uloge tumačili su profesionalni glumci, a dječje naturščici.

Uloge: R. Pašić (Ivo), M. Luketić (Pero), M. Mrđa (Slavko), Ž. Kovačević (Joco), Z. Grdić (Ćiro), I. Čenanović (Marica), Lj. Jerković (Anka), A. Ramakić (Jelica), Z. Lepetić, Š. Guberina, F. Šovagović, I. Serdar, Z. Madunić, M. Kandić, R. Marković.

Scenarij: Obrad i Maja Gluščević

Režija: Obrad Gluščević

Glazba: Arsen Dedić

Prema scenariju serije Maja Gluščević objavila je roman *Priča o Jelenku* (1999) (usp. Leksikon radija i televizije 2016: 226 – 227).

3.2. Triangulacijska analiza Gluščevićevih serija

Promatranje jezika u televizijskim serijama za djecu moguće je iz više aspekata, primjerice iz društvenoga, političkoga, povijesnoga, geografskoga, etnološkoga i dr. Ono što Gluščevićeve serije *Kapetan Mikula Mali* i *Jelenko*, nastale u sedamdesetima prošloga stoljeća, čini posebnima i važnima jest činjenica da se na njima potvrđuje kako su uspjele kao

televizijski format povezati književnost s jedne i popularnu kulturu s druge strane (usp. Duda 2014 : 401). U godinama njihova nastanka pokazale su se nadalje kao izvrsni markeri za objašnjavanje odnosa prema hrvatskome jeziku u tadašnjoj Jugoslaviji. Stvarane na hrvatskome jeziku povezale su kodove do tada čitanoga u govoreni oblik, a preko pokretne slike koju je osigurala televizija. Tim su povezivanjem, najprije književnosti i popularne kulture, zatim čitanoga i govorenoga jezika u pokretnoj slici ostavile danas prostora za promatranje jezika i jezičnih osobina televizijskih serija za djecu.

Hrvatski lingvist Ljudevit Jonke nekoliko će godina prije nastanka Gluščevićeve serije *Kapetan Mikula Mali* u predgovoru knjizi *Hrvatski jezik u teoriji i praksi* istaknuti općeljudsku potrebu za raspravama o jezičnim temama i pitanjima (usp. Jonke 1965: 5). Nedugo nakon Jonkea to zanimanje javnosti za pitanja jezika / jezikā, posebno će biti izraženo u vremenu od potpisivanja i javnoga objavljivanja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga jezika* u ožujku 1967. godine. U prvi plan tada izlaze pitanja o identiteskoj (više)slojevitosti (v. Kalodjera 2007) hrvatskoga jezika i još intenzivnije pitanja o odnosu prema politikama vezanima uz hrvatski jezik unutar višejezičnoga jugoslavenskoga državnoga prostora (usp. Mićanović 2012). Pogledom u jezik Gluščevićevih serija ističe se korištenje hrvatskoga jezika. Utjecaja drugih jezika, a koji su se govorili (bili postavljeni kao službeni) u zajedničkoj državi nema i takvo jezično stanje ostavlja prostor za promatranje jezika serija iz sociolingvističkoga aspekta. Taj je aspekt moguće promatrati ako se u analizu uzmu tzv. sociolingvistički triangulacijski¹⁰ elementi (usp. Bucholtz i Hall 2010: 18 – 29) iz promatranih serija, a koji su: (1) jezik i etničnost, (2) kulturni obrasci vremena nastanka serija i (3) okolnosti u kojima se radnja događa.

Razgovor s Majom Gluščević, suprugom i suradnicom Obrada Gluščevića na nastanku dviju serija, danas je dostupan kao arhivska zbirka Hrvatskoga filmskoga ljetopisa.¹¹ Daje (dijelom) odgovore o vidljivosti triju triangulacijskih elemenata opisivih promatranjem jezika serija:

(1) jezik je serija jasan, on je hrvatski, a etničnost je potvrđena kroz izbor mjesta radnje.

Kapetan Mikula Mali smješten je na dalmatinski uzmorski prostor blizu planine Biokovo, konkretno na prostor između gradova Splita i Omiša, a Jelenko je smješten u prostor *Like*. Govornom se karakterizacijom likova objašnjava etničnost.

¹⁰ Prema triangulacija (od lat. *trinagulum* > trokut), pojam preuzet iz geodezije, a znači određivanje položaja točaka u trigonometrijskoj mreži trokuta i provodi se mjerenjem kutova među stranicama pojedinih trokuta. Jezik kao triangulacijsko sredstvo osigurava promatranje (i opisivanje) triju „kutova“, a koji su na planu promatranja Gluščevićevih serija: (1) jezik i etničnost, (2) kulturni obrasci vremena vidljivi u serijama; (3) okolnosti u kojima se radnja odvija.

¹¹ Usp. <HFS | Hrvatski filmski savez | Novosti | Maja Gluščević> (pristup: 11. rujna 2022.).

- (2) kulturni se obrasci vremena također očituju promatranjem jezika u serijama: prva serija kulturološki je bliža uzmorskim hrvatskim govorima (govorima srednjodalmatinskoga prostora), a druga baštini jezične vrednote ličkoga kraja, posebno se ta jezična kultura primjećuje u jezičnome ponašanju jedne od junakinja u seriji – babe Kulašuš¹²
- (3) prva je serija smještena u drugu polovicu 2. svjetskoga rata, nositelji su radnje i karaktera u obje serije djeca, a serija Jelenko ne daje odgovore na vrijeme kad se radnja odvija, ali opisuje okolnosti u kojima se radnja odvija – seoska zajednica, izrazita patrijahalnost, odnosi u seoskim obiteljskim zajednicama i dr.

4. Zaključak

Filmsko i kasnije televizijsko stvaralaštvo Obrada Gluščevića trajalo je više od tri desetljeća, od 1948. godine pa do smrti 1980. godine. U povijesti hrvatske (posebno televizijske / TV) kulture 20. stoljeća njegovo će ime ostati trajno urezano u televizijskome formatu igrane serije za djecu. U radu je prvi cilj bio usmjeren na objašnjavanje razvojnoga puta medija svih medija – televizije i to u onome dijelu koji se odnosi na razvoj / razvijanje njezina dječjega programa / programa za djecu od početka šezdesetih do početka osamdesetih prošloga stoljeća. Preuzimajući modele i koncepte programskih shema i sadržaja od tadašnjih najvećih televizijskih giganata (talijanski RAI, austrijski ORF i britanski BBC) hrvatski su televizijski radnici uspjeli postaviti temelje dječjega televizijskoga programa na hrvatskome jeziku. Drugi je cilj rada bio, a među brojnim uspješnim televizijskim autorima njihova vremena, istaknuti značaj dvaju autorskih imena koja će obilježiti razvoj formata igrane serije za djecu – najprije Branka Bauera i zatim Obrada Gluščevića. Obojica se pojavljuju filmskim i televizijskim radovima u najdinamičnijemu društveno-političko-povijesnome razdoblju hrvatske kulture i jezika u 20. stoljeću – od kraja pedesetih do kraja sedamdesetih prošloga stoljeća. A uzimanjem dalje u radu u promatranje Gluščevićevih uspješnih serija za djecu *Kapetan Mikula Mali* (1974) i *Jelenko* (1980) pokušao se u radu realizirati i treći postavljeni cilj – otvoriti i ostaviti otvorena vrata za nova, šira istraživanja o nekoliko aspekata iz hrvatske kulture središnjega dijela 20. stoljeća (odnos jezika / jezika i etničnosti, vidljivost kulturnih obrazaca te društveno-političke okolnosti) preko promatranja televizijskoga formata igrane serije za djecu. A jesu li ovim radom (i vraćanjem iz zaborava dječjaka Mikule Maloga i laneta Jelenka) ta vrata, iza kojih se krije iznimno bogata televizijska ostavština na

¹² U seriji lik utjelovljuje Finka Pavičić Budak, više na: <Yugopapir: Finka Pavičić-Budak, glumica ("Jelenko"): Ličanka koja gleda na život s one vedrije strane>.

hrvatskome jeziku ostala, otvorena (ili barem odškrinuta), ostavljeno je za nova promišljanja, možda i istraživanja u vremenu koje tek dolazi.

5. Literatura

- Barčot, Tonko (2018). Rani odjek „Tesline“ slave: nove spoznaje o kinematografskoj aktivnosti prve polovice 20. stoljeća u Veloj Luci. *Kanavelić*, 4 (4), 9–21.
- Bašić, Nataša (2021). Josip Šentija – tihi borac za hrvatski jezik. *Jezik*, 68 (3), 91–97.
- Brlenić Vujić, Branka (2008). Dramska struktura prvih filmskih sinopsisa. *Dani Hvarškoga kazališta*, 34 (1), 281–301.
- Bucholtz, Mary i Hall, Kira (2010). Locating Identity in Language. *Language and Identities* (ur. Llamas, C. i Watt, D.). Edinburgh: Edinburgh University Press, 18–29.
- Duda, Igor (2014). S Bucom i Bongom protiv krize. Hitrecovi smogovci, djetinjstvo i svakodnevnica kasnog socijalizma. *Historijski zbornik*, 67 (2), 401–418.
- Hasler, Adrienne (2005). *Muffin the Mule*. Huddersfield: Jeremy Mills Publishing.
- Hughes, Scot (1996). *Are you sitting comfortably? A history of children's TV*. Independent (od 4. lipnja 1996.), v. <ARE YOU SITTING COMFORTABLY? A HISTORY OF CHILDREN'S TV | The Independent | The Independent>.
- Ivas, Ivan (1988). *Ideologija u govoru*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Jonke, Ljudevit (1965). *Književni jezik u teoriji i praksi* (Drugo, prošireno izdanje). Zagreb: Znanje.
- Kalčić, Miodrag (2016). Počeci kinofikacije Pule (do početka Velikoga rata): prvi puljski stalni kinematografi i prvo erotsko kino. *Histria*, (6), 93–143.
- Kalodjera, Damir (2007). *Slojevitost iskazivanja identiteta*. U: *Jezik i identiteti* (ur. Granić, J.). Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 259–267.
- Leksikon radija i televizije* (drugo, dopunjeno i izmijenjeno izdanje) (2016) (gl. ur. Galić, M.). Zagreb: Hrvatska radio televizija i Naklada Ljevak.
- Mićanović, Krešimir (2012). *Jezična politika s kraja 60-ih i s početka 70-ih: u procijepu između autonomije i centralizma*. U: *Hrvatsko proljeće. 40 godina poslije* (Jakovina, T. (ur.)). Zagreb: Filozofski fakultet i Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, 271–290.
- Radio i televizija u školi* (ur. Juračić, H.). Zagreb: Radio-televizija Zagreb i Zavod za unapređenje školstva NR Hrvatske (od god. 1960 / 1961 (1–2) do god. 1966 / 1967 (1–2)).
- Škrabalo, Ivo (1984). *Između publike i države: povijest hrvatske kinematografije* (1896 – 1980). Zagreb: Znanje.

Vahimagl, Tise (1994). *British Television: An Illustrated Guide*. Oxford – London: Oxford University Press & British Film Institute.

Vončina, Nikola (2011). *Hrvatske TV drame i seije (1956 – 1971)*. Zagreb: Matica hrvatska.

Internetski izvori:

Hrvatska enciklopedija, dostupno na: <[Hrvatska enciklopedija](#)>.

Hrvatski biografski leksikon, dostupno na: <[Hrvatski biografski leksikon \(lzmk.hr\)](#)>.

Hrvatski filmski ljetopis, dostupno na: <http://hfs.hr/nakladnistvo_hflj_arhiva>.

Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti, dostupno na: <<http://hidk.hr/>>.

Yugopapir, dostupno na: <<http://www.yugopapir.com/>>.

Dodatak: Popis autorskih radova Obrada Gluščevića (prema žanrovskoj podjeli):

(1) Dokumentarni filmovi:

S »Partizankom« do Buenos Airesa (1948)

Bura (1958)

Između dvije prozivke (1959)

Pod ljetnim suncem (1961)

Vuk (1962)¹³

Ljudi s Neretve (1966)

Brđani i donjani (1969)

(2) Igrani filmovi:¹⁴

Lito vilovito (1964)

Čovik od svita (1965)

Goli čovjek (1968)

(3) Filmovi za djecu:

Priča o djevojčici i sapunu (1962)

Vuk samotnjak (1972)¹⁵

Kapetan Mikula Mali (1974)¹⁶

(4) Igrane serije za djecu:

Kapetan Mikula Mali (1974 / 1975)

Jelenko (1980 / 1981)

¹³ Među poznatijim je Gluščevićevim ostvarenjima iz domene dokumentaraca, a govori o borbi ljudi i pasa protiv vukova na Šar-planini.

¹⁴ Opus iz domene igranoga filma čini tzv. trilogija o mentalitetima ljudi Dalmacije.

¹⁵ Antologijski film za djecu izrazite liričnosti o prijateljstvu ličkoga pastirčića i njemačkoga ovčara preživjeloga iz 2. svjetskoga rata.

¹⁶ Naknadno je, godinu dana kasnije, filmska verzija pretočena u igranu seriju s osam nastavaka. Priča je to zasnovana na stvarnome događaju iz života jednoga starca i skupine djece iz mjesta Sumpetar između Splita i Omiša.

Izjava I.

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ANITA TOY, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce HRVATSKOG JEZIKA I FILOZOFIJE, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 31. 8. 2022.

Potpis

Anita Toy

OBRAZAC I.P.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	ANITA TOLJ
NASLOV RADA	IGRANA SERIJA ZA DJECU U STVARALAŠTU OBRADA PULIČEVIĆA
VRSTA RADA	ZAVRŠNI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ZNANSTVENO POLJE	FILOLOGIJA, KROATISTIKA
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	DR. SC. JOSIP LASIĆ
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. DR. SC. NIKOLA SUNARA 2. DOC. DR. SC. LUKIJANA ARMANDA 3. DR. SC. JOSIP LASIĆ

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 31.8.2022.

mjesto, datum

Anita Tolj

potpis studenta/ice